

Az Országos Széchényi Könyvtár tudományos munkája és kiadói tevékenysége 1936—1944

KOVÁCS ILONA

A két világháború között a hivatalos művelődéspolitikai két célt tűzött maga elé: egyrészt a népoktatási és népművelési program kibővítését, másrészt a tudományos kutatás színvonalának emelését.

A tudományos kutatás számára három területen igyekeztek kedvezőbb feltételeket teremteni. Első helyen a kutatás új szervezeti kereteinek kialakítását és a kutatói státushelyek bővítését vették programba. Ennek érdekében *Klebsberg* Kunó vallás- és közoktatásiügyi miniszter a közgyűjteményeket is a tudományos kutatás színhelyévé kívánta tenni.

Szerinte: „Az Akadémián és az egyetemeken kívül a tudományos termelésnek harmadik nagy fókusza a közgyűjteményeink: könyvtáraink, levéltáraink, múzeumaink . . .

. . . A laikus ember, aki gyakran látja, hogy milyen gyér közgyűjteményeink látogatása, különösen a múzeumokkal szemben, felteheti a kérdést, vajon meg van-e a múzeumügynek, a közgyűjteményügynek az a belső értéke és nemzeti jelentősége, amelyet egyes idealisták annak tulajdonítanak. De a közgyűjtemények értékelésénél nem szabad a súlypontot kizárólag arra vetni, hogy szám szerint hány ember nézi meg, hány ember látogatja azokat. Az igazi súlypont voltaképpen azon a tudományos munkán van, amelyet az illető közgyűjtemények tudományos tisztviselői करा kifejt. Hiszen minálunk ahol a társadalmi áldozatkészség a tudományok és művészetek támogatására, sajnos, vajmi kevés, a tudományok művelésénél a súlypont az egyetemekre és arra a csekély számú tudományos stallumra esik, amely ezen kívül még fennáll. És ha kérdem, hol vannak ezek az állások, a felelet nem lehet más, mint az, hogy közgyűjteményeink keretében. Én remélem, hogy ezeknek a tudományos állásoknak a számát mintegy százra sikerülni fog felemleni és ha száz ember tudományos téren komolyan dolgozik, akkor számottevő eredményeket is érhet el.”¹

A megfelelő intézményes keret biztosítására létrehozták a közgyűjteményeket összefogó autonóm szervezetet, a Gyűjteményegyetemet.

Másodsorban a publikációs lehetőségek növelése érdekében több-kevesebb állami szubvenciót biztosítottak a tudományos kiadványok számára az intézmények költségvetésében, így az Országos Széchényi Könyvtár költségvetésében is.

Végül az addiginál jobb lehetőségeket igyekeztek biztosítani az új kutatói gárda felnevelésére itthon az egyetemeken és külföldön a Collegium Hungaricumokban az új ösztöndíjrendszer bevezetésével.²

Természetesen mindezek az elképzelések a Széchényi Könyvtárra, mint jelentős közgyűjteményünkre, a Gyűjteményegyetem egyik intézményére szintén hatással voltak. Magában a Gyűjteményegyetem programjában is igen komoly

súlyt kapott a gyűjteményekben folyó intenzív „tudományos munka” és az önálló publikációs tevékenység.³ Ezt a célkitűzést később a Gyűjteményegyetem nyomába lépő Magyar Nemzeti Múzeum szervezete is magáévá tette. Szervezeti és ügyviteli szabályzatában 1936-ban intézményei számára fő feladatként a gyűjtés mellett a „tudományos bűvárkodást” jelölte meg⁴

A könyvtárban fokozatosan létre is jöttek a program megvalósításának személyi és pénzügyi feltételei. 1928-ban 34 dolgozóból 20 sorolható a tudományos munkatársak közé.⁵ 1938-ban 31 dolgozóból 20 volt tudományos státusban.⁶ Ekkor már jelentős részük, 14 fő, a volt ösztöndíjasokból került ki, köztük a könyvtár vezetője is.⁷ A könyvtár dolgozói közül nem egy jelentős eredményeket ért el a tudományos pályán. Egy részük főként társadalomtudományi kutatásokat folytatott, mint Rédey Tivadar, Pukánszky Káddár Jolán (színháztörténet), Sikabonyi Antal (bibliofília, irodalomtörténet), Kniezsa István (nyelvészet) stb. Másrésztük azonban könyv-, könyvtártörténeti és elméleti kérdésekkel, bibliográfiai feltáró munkával foglalkozott (Fitz József, Trócsányi Zoltán, Asztalos Miklós).

A könyvtár tudományos tevékenysége már a Gyűjteményegyetem megalakulásával igen megélné. Ha a könyvtár által nagy sorozatokban, ill. ciklusokban közreadott publikációk számszerű megoszlását tekintjük, szembeszökő ez a fejlődés. Amíg 1920 előtt a könyvtárnak a *Magyar Könyvszemlén* kívül mindössze 4 ilyen jellegű kiadványa volt, addig a két háború közötti periódusban összesen 67.⁸

A háborút követően egymás után indultak a könyvtár újabb és újabb vállalkozásai. 1922-ben a *Magyar Nemzeti Múzeum kiállításai*, 1928-ban az *Országos Széchényi Könyvtár kiadványai*, 1931-ben a *Musicologia Hungarica* és a *Magyar Zeneművek könyvészete*, 1935-ben a *Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára nemzeti kincseinek hasonmása* címmel.

Megtörténnek az első lépések a *Magyar Könyvészet* felélesztésére is.⁹ Bár ezeknek a vállalkozásoknak a folytatására nem mindig volt meg a kellő erő, mégis világosan jelezték a könyvtár tudományos törekvéseit.

Különösen kiemelkedő fejlődést tapasztalhatunk a 30-as évek második felétől, Fitz József igazgatósága évtizedében. Az 1920 és 1944 között megjelent 67 kiadvány több mint kétharmada, 46 kötet, a korszak utolsó 10 évére esik. Láthatóan a feladatokat felismerő vezetés, egyéni ösztönző hatásával, szervező készségével¹⁰ kedvező feltételeket tudott biztosítani a könyvtárban folyó tudományos munka számára. A volumenében jelentősen megnövekedett publikációs tevékenység minden értéke ellenére, jellegét és tartalmát tekintve azonban újat nem hozott. A munka irányát továbbra is a hagyományos tudományos koncepció határozta meg, így elsősorban történeti és bibliográfiai feltáró munkák indultak, s a szakterület legújabb problémái csak kevéssé keltettek visszhangot. A korszak kutatói tevékenységének jegyeit alapvetően meghatározta továbbá, hogy a könyvtár tudományos munkájának egészét átfogó kutatási tervvel ebben az időben nem rendelkezett. Így a kutatások egy része szellemileg teljesen egyéni, elszigetelt jellegű volt, melyet elsősorban a kutatók egyéni érdeklődése és adottsága határozott meg. Másrészt azonban néhány területen intézményes keretek között átgondolt és jól szervezett kiadói munka folyt, melynek nyomán jelentős kiadványok születtek. Szervezett keretben főként két területen, a *Bibliográfiai Oszályon* és a *Kézirattárban* történt feltáró munka.

Az 1936-ban létrehozott Bibliográfiai Osztály elsőrendű feladatává a könyvtár bibliográfiai kiadványainak szerkesztését tették.¹¹ Ez osztály keretében működött Kemény György, Kozocsa Sándor, Szollás Ella, Droszt Olga. A Kézirattárban tervszerűen végezték a tár anyagának feldolgozását és publikálását. Az 1941-es jelentés így határolja körül a programot: „Egyébként a kéziratár valamennyi katalógusát óhajtjuk nyomtatásban kiadni, a Tár minden tisztviselője a katalógizálási munkákat e terv szem előtt tartásával végzi.”¹² Több éven keresztül e program keretében dolgozott Bartoniek Emma, Tolnai Gábor, Hubay Ilona, Joó Tibor a Kézirattárban.¹³

E néhány évet a kiadói program tartalmát illetően — mint említettük — lényegében nem választja el éles határ a korábbi időszaktól. Fitz József biztosítja az elődök által megindított nagy vállalkozások folytatását, de még nagyobb intenzitással, körültekintőbb szervezéssel. Már korábban megbizonyosodott, hogy a 20-as, 30-as évek fordulóján elindított sokféle sorozat folyamatos elkészítésére nincs elegendő kapacitás, ezért az erők összpontosításával elsősorban két nagy sorozat folytatását biztosítja. Mindenekelőtt a nagy hagyományokkal rendelkező széria, a *Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának címjegyzékeit*. Az 1895-ben indult kiadványt az az általános igény hívta életre, amely korábban a British Museum vagy a Bibliothèque Nationale nyomtatott katalógusait is elindította.¹⁴ Ennek a feladatnak a jelentőségét minden vezetés felismerte és a vállalkozást folytatta. 1936 és 1944 között a sorozatban 4 mű látott napvilágot. Folytatódik Áldásy Antal: *A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címeres levelei* 1904-ben megkezdett közreadása. Bár az utolsó 6 kötet nem a könyvtár költségén jelent meg, a kiadványt a könyvtár továbbra is magáénak tekinti.¹⁵ 1936-ban megjelenik Végh Gyula: *Régi magyar könyvkötések* c. kötet a Bibliofil Társasággal közösen, 1940-ben Lavotta Rezső: *Kézírtos zeneművek 1924–1940*. a *Zenei Kézírtatok* 2. köteteként. Még ez évben Bartoniek Emma: *Codices manu scripti latini*. 1. *Codices latini medii aevi*.

Jelentős fejlődésnek indult ekkor az *Országos Széchényi Könyvtár kiadványai* c. sorozat. Ezekben az években szerkesztője Rédey Tivadar. Bár a sorozat láthatóan nem rendelkezett előre elkészített kiadói programmal, csupán keret első-sorban a könyvtárban folyó publikációs tevékenység számára, értékes tanulmányai jelentős sorozattá avatják.

A sorozat túlnyomó többsége a kor általános érdeklődésének megfelelően történelmi tanulmányokat közöl. Erről már a címek is pontosan tájékoztatnak. Iványi Béla: *Könyvek, könyvnyomdák, könyvtárak Magyarországon 1331–1600-ig* [1937]. 135 l.; Hubay Ilona: *Missalia Hungarica, Régi magyar misekönyvek* [1938] 105 l.; Szarvasi Margit: *Magánkönyvtárak a XVIII. században*. [1939]. 131 l.; Varjas Béla: *Balassi Bálint istenes énekeinek első kiadása*. [1940]. 26 l.; Joó Tibor: *Magyar nyelvű filozófiai kéziratok a Széchényi Könyvtárban*. [1940]. 27 l.; Szemző Piroska: *A Pester Zeitung. Egy XIX. századbeli kormánylap története*. [1941]. 40 l.; Jávor Egon: *Hét kézirat poszsonyi Missale a Nemzeti Múzeumban*. [1942]. 126 l.; Szemző Piroska: *Peter J. N. Geiger és Heckenast Gusztáv könyvillusztrációink történetében*. [1942]. 27 l.; Radó Polikárp: *Nyomtatott liturgikus könyveink kézírtos bejegyzései*. [1944]. 121 l.; Teller Frigyes: *Magyarország középkori hangjelzett kódexei*. [1944]. 35 l. Mellettük megjelent néhány elméleti munka is: Trócsányi Zoltán: *A XVIII. század magyar nyomtatványainak meghatározása*. [1938]. 88. l.; Knieszsa István: *Círillbetűs szláv szövegek nemzetközi tudományos átírása*. [1939].

14 l.; *Dezsényi Béla: Sajtó és könyvészet.* [1942]. 34 l.; *Harsányi András: Német könyvtárak.* [1942]. Egyet ny. 32 l. Mindezeket több bibliográfiai összeállítás egészítette ki: *Makkai László—M. Horváth Magda: A magyar könyvgyűjtő kézikönyve.* [1939]. 231 l.; *Zolnai Klára: Bibliographia bibliotheca regis Mathiae Corvini.* [1942]. 160 l.; *Radó Polycarpus: Index codicum manu scriptorum liturgicorum regni Hungariae.* [1941]. 62 l.

A két fő vállalkozás mellett két darabbal folytatódik a *Musicologica Hungarica* c. sorozat: *Gárdonyi Zoltán: Liszt Ferenc magyar stílusa.* [Bp.] 1936. 152 l.; *Takáts Menyhért: Liszt Ferenc érzelmi világa* [Bp.] 1941. 208 l.

A nagy sorozatokon kívül az önálló kiadványok sorában az évi jelentések és ebben az időszakban rendezett egy-két kiállítás katalógusain túlmenően (*Szent István emlékkiállítás.* 1939. 79 l.; *Gróf Teleki Pál emlékkiállítás.* 1939. 25 l.) lényegében *Gulyás Pál* két műve: a *Bibliográfia kézikönyve* és a *Magyar Írók* c. ciklus mondható igazán jelentősnek. A bibliográfia kézikönyve a szerző vállalkozása, a könyvtár csupán kiadója. A szerző és a könyvtár között szabályos szerződés jött létre: „... A bibliográfia kézikönyve c. műve kiadása tárgyában hozzám intézett soraival egyetértek. E szerint munkája, mint az Orsz[ágos] Széchényi Könyvtár kiadványa fog megjelenni, a nyomdai munkát a Pécsi Dunántúli ny. rt. végzi, a nyomdaköltség Méltóságodat terheli. az Orsz[ágos] Széchényi Könyvtár azonban átvész művéből 50 példányt. A mű 150 példányban jelenik meg, az Orsz[ágos] Széchényi Könyvtár a maga számára megvásárolt példányok, valamint az öt szerzői példány leszámítása után fennmaradó 95 példány kereskedelemben való értékesítését elvállalja ... Budapest, 1941. július hó 1-én.”¹⁶

A *Magyar írók* esetében a könyvtár teljesen magáénak érzi a feladatot és átvállalja az eredeti megbízótól, a Magyar Tudományos Akadémiától a mű gondozását. Nemcsak mint kiadó, hanem mint a kiadvány szellemi gazdája lép fel: „... a könyvtár e munkához hivatalos helyiséget és megfelelő tudományos apparatust bocsát rendelkezésére, ezenkívül pedig magára vállalta az év folyamán megjelent I. kötet nyomdaköltségét. A következő kötet megjelenését a befolyt előfizetések biztosítják.”¹⁷ A szétküldött felhívások ugyan mindössze 80 előfizetőt hoztak. *Fitz József* azonban elérte, hogy a Vallás- és Közoktatásiügyi Minisztérium és a Magyar Tudományos Akadémia 50 – 50 példányt átvegyenek. Így azután sikerült 1939 és 1944 között a mű hat kötetét megjelentetni.¹⁸

A korszak erőfeszítéseinek köszönhető a *Magyar Könyvszemle* újraélesztése, amelyet a 30-as években már-már az elhalás fenyegetett. A sok évtizedes hagyományokkal rendelkező folyóirat eredetileg a Széchényi Könyvtár kiadványaként jelent meg. A későbbiekben azonban a könyvtár nem tudta egymaga fedezni költségeit, 1936-ban megszületett a megoldás terve: „... a Könyvszemlét pedig, melyet az Osszágos Széchényi Könyvtár a saját erejéből nem tud fenntartani, a többi könyvtár erkölcsi és anyagi hozzájárulásával átalakítjuk a magyar közkönyvtárak közös szakközlönyévé” — írja a könyvtár évi jelentése.¹⁹

Ez a megoldás 1937-től valóban biztosította a *Könyvszemle* folytatását: „Az év ... fontos eseménye, hogy újra megindult s negyedévenként pontosan megjelent a *Magyar Könyvszemle*. Ezt mindenekelett a többi magyar közkönyvtár rendszeres és állandó pénzbeli hozzájárulásának köszönhetjük. Ez a szervezett támogatás, egyúttal biztosítja folyóiratunk további fennállását.”²⁰

A támogatás aránya, amely a Szemle anyagi bázisát képezte, a következőképpen alakult:

Hozzájáruló intézmény	1937-ben	1938-ban	1939-ben
Vallás és Közokt. Min.	1000 P	1000 P	994 P
Orsz. Széchényi Könyvt.	1000 P	1500 P	1500 P
Bécsi Magyar Intézet	100 P	—	100 P
Egyetemi Könyvtár (Bp.)	500 P	2500 P	1000 P
Fővárosi Könyvtár	120 P	—	—
József Nádor Műszaki és Gazd. Tud. Egyetem Könyvt.	100 P	100 P	100 P
Képviselőház Könyvtára	200 P	200 P	200 P
M. Tud. Akadémia Könyvtára	200 P	200 P	200 P
Orsz. Közp. Statisztikai Hiv. Kvt.	100 P	100 P	100 P
Szegedi Egyetemi Könyvtár	300 P	300 P	300 P
Pécsi Egyetemi Könyvtár	100 P	100 P	100 P
Székesfőváros Kp. Pénztára	—	—	198,60 P
	3720	6000	4792,60P ²¹

Sajnos, a későbbiekben a *Szemle* nem közli ezeket az adatokat, de pénztárkönyve, az évi jelentések és az irattári anyag hasonló adatokról tájékoztatnak.²²

Mint láttuk, a fenntartás költségeiből továbbra is orozslánrészt vállalt a Széchényi Könyvtár: 1000 – 1500 P-t, melyet saját költségvetéséből fordított erre a célra. Továbbá a Könyvszemle anyagi bázisának jelentős forrása a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium évente megújuló segélye, mely általában 1000 pengőt tett ki.²³ Természetesen komoly anyagi erőt jelentettek még az előfizetésekből befolyt összegek.²⁴

Az újonnan alakult szerkesztőbizottság a fenntartó könyvtárak képviselőiből tevődött össze. Szerkesztője a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének megbízásából *Trócsányi Zoltán* lett. A folyóirat ilyen jellegű átalakulása változást hozott a folyóirat profiljában is. Míg a korábbi célkitűzések szorosan a könyvtár problémáit helyezték előtérbe „... a folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának hivatalos kiadványa ... elsősorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait, beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről ...”²⁵ — s csak másodsorban szerepelt a hazai és külföldi könyvtárak problémáinak tárgyalása. Az újraindulás után már azt mondhatjuk, hogy a *Magyar Könyvszemle* alapvetően új programmal jelentkezett, perspektíváinak szélesedésével a Széchényi Könyvtár saját belső problémái hátterbe szorultak, s a magyar könyvtárügy kérdései nagyobb helyet kaptak, mint korábban.

A korszak tudományos és publikációs tevékenységének legjelentősebb eredménye a könyvtár széles *bibliográfiai programja*, melynek középpontjában a magyar *nemzeti bibliográfia* kérdése állott. A különböző hazai kísérletek és külföldi példák egyre nyilvánvalóbbá tették, hogy a feladat megoldásának feltételei leginkább a nemzeti könyvtárban biztosíthatók. Ez a vélemény vert gyökeret szakmai körökben,²⁶ de azon túlmenően is a könyvtár felé fordult az érdeklődés.²⁷

Ezt az elképzelést igazolták a *Magyar Könyvészet* 1911–1920-as ciklusának már korábban, a könyvtáron kívül megkezdett munkálatai is, amelyek nem mentek zökkenő nélkül.²⁸ E téren az első jelentős eredményt az 1939. év hozta meg. Ekkor nyert befejezést az 1911–1920. évi *Magyar Könyvészet* és ekkor jelent meg a *Magyar Könyvészet* első éves ciklusa, az 1936. évi kötet. E kötet bevezetője egyben a Könyvtár szép bibliográfiai programjának megfogalmazása is:

„... évi könyvészetünk nélkülözhetetlen része a magyar nemzeti bibliográfia rendszerének. Nemzeti bibliográfiánk folyamatossága éppen az évi könyvészet megszűnése miatt szakadt meg. ... ha tehát biztosítani akarjuk hazai bibliográfiánk folyamatosságát, akkor rendszeresen ki kell adnunk az évi könyvészetet, melynek alapján az esedékes ciklusbibliográfiát késedelem nélkül össze lehet állítani, s mely távolabbi időben az összefoglaló bibliográfiának is közvetlen, vagy ciklusbibliográfiai útján közvetett főforrásává válik.

De másért is szükség van az évi könyvészetre. A ciklusbibliográfia utána kullog a kor-
nak, s amikor megjelenik a benne felsorolt irodalom az újszerűség frissességét már elvesztette ...”³⁰

A könyvtár komoly erőfeszítést tett, hogy elképzeléseit megvalósíthassa, s a kor színvonalán megteremtette a folyamatos éves könyvészetnek technikai és szervezeti feltételeit. (Adréma bevezetése, Bibliográfiai Osztály megszervezése stb.) Ennek eredményeként szép rendben követték egymást a Magyar Könyvészet éves kötetei az 1937-es 1940-ben, az 1938-as 1941-ben, az 1939-es 1941-ben, az 1940-es 1942-ben, az 1941-es 1944-ben. A program további igen jelentős része, a retrospektív feladatok vállalása, a korábbi hézagok pótlása és a további ciklusbibliográfiák elkészítése:

„Az Országos Széchényi Könyvtár bibliográfiai programja ezek szerint nagyjában az, hogy majdani kiadás céljából gyűjti a régibb bibliográfiákhoz (Szabó Károlyéhoz, Petrikéhez, Apponyi Sándoréhoz) a megjelenésük óta ismeretessé vált adalékokat, és hogy előkészíti az esedékes új (kurrens) bibliográfiák — a soronkövetkező ciklusbibliográfia, az évi könyvészet és a „Magyar írók élete és munkái” új sorozatának — kiadását ...

A további feladatok közt legfontosabb az 1921–1935. évkör ciklusbibliográfiájának elkészítése lesz. A legfontosabb, mert súlyos restanciát kell vele pótolni s egyúttal a legnehezebb, mert anyaga összegyűjtésében csak az 1921–23. évi könyvtermelés elég hiányos összevont könyvészetére és az évi könyvészetek elszigetelt 30 évfolyamára támaszkodhatik ...”³¹

Ezt a ciklusbibliográfiát az 1940-es jelentés már a következő évre tervbe vette: „... a bibliográfiai munkálatokat és kiadási terveinket kibővítjük, amennyiben 1941-től kezdődően az 1936–40. évi ciklusbibliográfia szakaszok szerint tagolt füzetes kibocsátását is megkezdjük.”³²

A megvalósítás azonban csak részben sikerült. A könyvek bibliografizálása területén az erőket lekötötte az éves könyvészetek közreadása. Két részterület, a térképek és a zeneművek anyaga elkészült, s az 1936–1940-es évkör magyar szakkönyvszete címmel két kötetben a háború küszöbén látott napvilágot. Nagy Júlia: *Térképek 1936–1940*. 1942. XVI, 204 l.; K. Dedinszky Izabella: *Zeneművek 1936–1940*. 1944. IV., 286 l.

Tulajdonképpen a bibliográfiai program kiegészítője, ill. része a magyar sajtó bibliográfiájának terve is. 1941-ben teljes programmal új sorozat indul *Magyarország időszaki sajtójának könyvszete* címmel. Szerkesztője Dezsényi Béla. A sorozat célkitűzése lényegében a magyar retrospektív sajtóbibliográfia elkészítése

volt, melynek folytatását 1941-től 5–5 éves ciklusokban tervezték.³³ Sajnos, a sorozat értékes programjának teljes megvalósítására már nem kerülhetett sor. A második világháborúig a tervezett 7 számból 3 jelent meg, a sorozat 1., 4. és 7. tagja. (Dezsényi Béla: *A magyar hírlapirodalom első százada, 1705–1806.* 1941. 66 l.; Kemény György: *Magyarország időszaki sajtója 1911-től 1920-ig.* 1942. XLII, 474 l.; Monoki István: *A magyar időszaki sajtó a román uralom alatt, 1919–1940.* 1941. 266 l. 2 köt. 1941. 264 l.)

A magyar nemzeti bibliográfia teljességét a hazai könyvtermés regisztrálása mellett mindenkor a hungaricumok feldolgozása biztosítja. A korábbi kísérletek egyike sem hozott megnyugató eredményt ezen a téren.³⁴ Így a szakkörök érdeklődése újra és újra a Széchényi Könyvtár felé fordult, s tőle várta a megoldást. Felrótták például a hungaricumok hiányát a *Magyar Könyvészet 1911–1920-as ciklusának* megjelenésekor.³⁵ Majd 1941-ben Balogh József a *hungarica bibliográfia* ügyében a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz intézett beadványában a feladat megoldására alkalmas intézménynek a Széchényi Könyvtárat jelölte meg.³⁶

A könyvtár vezetősége felmérte az e téren reá háruló feladatokat, hiszen már az 1936-ra szóló könyvészet bevezetőjében a könyvtár bibliográfiai programjának részeként említi *Apponyi Hungarica-katalógusának* folytatását, de ez a feladat, amint a könyvtár igazgatójának Balogh Józsefhez intézett válaszleveléből kitűnik, messze meghaladta a könyvtár lehetőségeit, erejét.

„... javaslatodat örömmel üdvözlöm. Az Orsz[ágos] Széchényi Könyvtár gyűjtőkörének meghatározása a könyvtár alapítása óta változatlanul az, hogy elsősorban a magyarországi és külföldi magyar vonatkozású irodalmat gyűjti. Nincs is más könyvtár a világon, mely ebben a két tárgykörben gazdagabb lenne a miénkél. A külföldi anyagban azonban jelentős hiányaink vannak, hiszen ezt az anyagot meg kell vásárolni, a dotációnk pedig mindig igen szűrény volt, s a teljes könyvtári üzem költségeit (állványozást, katalogizálást, kötetést, bútorozást, sőt több alkalmazottunk járandóságait) kell belőle fedeznünk. Képzelted, mi maradt vásárlásra, amikor 1934-ben mindössze 16 000 P, ma 32 000 P az évi javadalmunk. A lényegesebb külföldi magyar vonatkozású könyveket, folyóiratokat és hírlapokat azonban még így is beszereztük. A XIX–XX. századi hiányok pótlására számításom szerint mintegy 30 000 P fedezetet kellene találnunk.

E pótlásoknál is fontosabb azonban a külföldi magyar vonatkozásúak bibliográfiájának elkészítése. Erre vonatkozólag már több előmunkálat történt, próbálkoztunk területi munkafelosztással is (pl. az amerikai anyag feldolgozására Telekes Lászlót kértem fel), de mindig és mindenütt a személyzeti hiányon akad meg a végrehajtás. A meglévő személyzetek a kurrens munkát is alig győzik. Ha volna két emberem, aki ezt a bibliográfiát csinálhatná és semmi mást, akit tehát nem lehet máshova kirendelni, beosztani, ide-oda ráncigálni stb., akkor azt hiszem, négy év alatt a munkával elkészülnénk. Ennek a két embernek nem volna szabad múzeumi vagy állami szolgálatban állani, külön és kizárólag a bibliográfiához kellene szerződtenni őket, de itt a könyvtárunkban kapnának munkahelyet, irányítást és a könyvtári szabályok betartására köteleznők őket.

Ha a vezetésed alatt álló folyóiratokat fenntartó társaságok, amint irod a bibliográfiai munka terheiből képesek lennének részt vállalni, a bibliográfiai munkatársak alkalmazása volna nézetem szerint az a terep, melyen leginkább segíthetnénk.

A bibliográfia kiadásának alig lesz akadálya. Nemzeti bibliográfiánkat az évi és évközi könyvészetet amúgy is kiadjuk, kötetei folyamatosan megjelennek s a programban a külföldi magyar vonatkozású könyvészet kiadását amúgy is felvettük. Anyagi fedezetére az Apponyi-alapítványból származó javadalmunk nyújthat — az alapító szellemének is megfelelő — biztosítékot.

A lényeg az, hogy a bibliográfia csakugyan elkészüljön.”³⁷

Bár e levél minden vázolt nehézség ellenére bizakodó hangú, és nem veti el a hungarika-bibliográfia tervét, a kérdés megvalósítása mégsem sikerült, s a hungarika bibliográfia problémája a korszak folyamán mindvégig megoldatlan maradt.

A bibliográfiai kiadványok sorába tartozik végül a *Szakkönyvészeti dolgozatok az Országos Széchényi Könyvtárból* c. sorozat, mely 1941-ben indult s a Kozocsa Sándor által összeállított irodalomtörténeti bibliográfiák 6 kötetét tartalmazza. A térképek és zeneművek 1936–1941-es ciklusával együtt jelzik a könyvtár szakbibliográfiai törekvéseit.

A könyvtár kiadói tevékenységének *anyagi bázisa* meglehetősen szűkre szabott volt. A kiadványokból származó komoly bevételre nem lehetett számítani. Általában igen kis példányszámban jelentek meg, ami a könyvtár kiadói tevékenységét eleve nem tette gazdaságos vállalkozássá. Az átlagos példányszám 400–500 körül mozgott. Ezt mutatják az egyes kiadványokról felszínre került adatok:

<i>Gulyás Pál: Bibliográfia kézikönyve</i>	150 pld
<i>Szarvasi Margit: Magánkönyvtáraink a XVIII. században</i>	400 pld
<i>Magyar Könyvészet</i>	500 pld
<i>Bartoniek Emma: Codices manu scripti</i>	800 pld
<i>Lavotta Rezső: Kézíratos zeneművek</i>	800 pld ³⁸

Ezt tanúsítják az alkalmi összesítések is. Az 1941-es jelentés az évi elszámolás során ismerteti, hogy „... az 1941. évi 12 kiadványunkból a nyomdák 5151 kötetet szállítottak”.³⁹ Ebből azonban a könyvtár igen keveset tudott kereskedelmi úton értékesíteni. Az említett 1941-es jelentés részletezi, hogy az év folyamán megjelent 5151 kötetből eladtak 144 kötetet, külföldi bizományosoknak megküldtek 128 kötetet, ezen kívül 1752 szerzői-, sajtó- és tiszteletpéldányt küldtek szét.⁴⁰ A kiadványtár 1942-es állapotának ismertetése hasonló eredményről számol be: „1942. dec. 31-én a kiadványtár állománya 98 kiadvány 18 309 kötetben. Az év folyamán eladtunk 502 kötetet, szerzői-, sajtó- és tiszteletpéldányként pedig kiadtunk 846 kötetet”.⁴¹

Ezt támasztják alá a kiadványtár mai adatai. Jelenleg raktáron van még az 1936 és 1944 között megjelent kiadványokból 1593 kötet.

Hogy mennyire nem volt ez a fajta kiadói tevékenység üzleti vállalkozás, maga Fitz József a *Magyar Könyvészet* megjelenése kapcsán így jellemezte: „Az ember azt hinné, az ilyen sokféle és sokszor igénybe vett segédkönyv kiadása jövedelmező vállalkozás. Pedig nem az. Ezer meg ezer kutatónak van szüksége a bibliográfiára, de mégsem veszi meg, mert nem saját példányt használ, hanem használja a közkönyvtárakét. Ezért a kiadás költségeit a példányok eladásából nem lehet fedezni, s miután üzleti vállalkozásnak nem jó, csak áldozatkészségből vagy a kötelespéldányokat élvező közintézmény erkölcsi kötelezettsége folytán jelenhetik meg.”⁴² Jó példa erre a *Magyar Könyvszemle* előfizetőinek listája.⁴³ Magánszemély csak elvétve szerepel közöttük. Szinte valamennyi előfizető könyvtár vagy más tudományos intézet, melyeknek száma természetesen korlátozott volt.

Miből fedezte tehát a könyvtár kiadványainak költségét? Az évi jelentések tanúsága szerint az összkiadások 5–27%-át fordították a kiadványok megjelenetésére, ami összességében a következőképpen alakult:

Év:	Kiadványokra:	Összes költségkeret:
1936-ban	2 126,50 P	39 148,63 P
1937-ben	3 277,80 P	33 663,58 P
1938-ban	8 236,— P	44 398,86 P
1939-ben	8 886,98 P	144 970,23 P
1940-ben	9 874,52 P	56 977,46 P
1941-ben	16 694,68 P	61 775,43 P
1942-ben	19 457,— P	72 050,76 P
1943-ban	9 605,13 P	72 128,85 P
1944-ben	16 694,68 P	61 774,43 P ⁴⁴

A kiadások összegének jelentős részét a könyvtár saját költségvetéséből biztosította, melyet rendszeresen kiegészítettek a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium segélyei. A minisztérium 1938-ban 1700 P, 1942-ben 3000 P rendkívüli segéllyel⁴⁵ járult hozzá a kiadványok költségeihez. Mint láttuk, rendszeres támogatást (évi 1000 P) biztosított a *Könyvszemle* fenntartásához. A könyvtár azonban nem egyszer még ezen felül kénytelen volt alkalmanként is segélyért folyamodni, mint a *Magyar Könyvészet 1911–1920*-as ciklusát kiegészítő sajtóbibliográfia vagy *Lavotta Rezső: Kéziratos zeneművek* c. művének megjelentetése kapcsán tette.⁴⁶

Nem volt ritka az egyéb forrásokból érkező támogatás sem. Mecénásként jelentkeztek intézmények és magánszemélyek. *Hubay Ilona: Missalia Hungarica* c. művének megjelentetéséhez a „Székesfőváros” 138,88 P-vel járult hozzá.⁴⁷ 1942-ben a könyvtár köszönetet mond *Baranyai Lipó*tnak, a Magyar Nemzeti Bank elnökének a *Magyar Könyvszemle* részére küldött támogatásáért.⁴⁸ *Áldásy Antal: A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címereslevelei* c. művének utolsó hat kötete mint említettük, a szerző testvére, *Áldásy József* költségén jelent meg.⁴⁹ Vagy megesett, mint *Gulyás Pál: a Bibliográfia kézikönyvé*nél, hogy a kiadást a szerző maga biztosította.

Az anyagi fedezet előteremtésének meglehetősen nagy gondja mellett igen sok munkát okozott a publikációs tevékenység *adminisztratív* lebonyolítása is. Éppen a korlátozott lehetőségek miatt a legnagyobb körültekintést igényelte, és a legszerényebb megoldásokra adott lehetőséget.

A *Magyar Könyvészet 1936*-os ciklusának megjelentetése idején pl. a várható költségek gondos mérlegelésére volt szükség. Egyszerre négy nyomdától kértek árajánlatot, amelyet követően a legkedvezőbb megoldást biztosító Dunántúl Nyomdával kötöttek szerződést. A kapott ajánlatok közül messze ez volt a legkevesbé költséges. Az

Egyetemi nyomda ívenként	260 P,
Sárkány nyomda „	205,60 P
Stephaneum „	157, ill. 198 P
Dunántúli nyomda „	126 P-t kért ⁵⁰

Nem jelentett azonban e szerény megoldás igénytelenséget. Gondosan ügyeltek a kiadványok színvonalára. A kéziratári katalógus első levonatainak kézhezvétele után *Fitz József* a következő levelet intézte a nyomdához:

„Könyvtárunk kiadványai mindeddig bibliofil értékűek voltak, van köztük, amely elnyerte az év „legszébb könyve” címét s egy-egy tavalyi és tavalyelőtti kiadványunkat a Magyar Bibliofil Társaság illetményeként küldte meg tagjainak. Ennek a hagyománynak a továbbápolása kötelességünk, hiszen a bibliofília minden könyvtár kötelessége, leginkább azonban a miénk, akik muzeális könyvtár vagyunk . . . Hozzájárul még, hogy ez a kódex-katalógus nemzetközi szempontból is legfontosabb kiadványunk s a most sajtó alatt levő kötet még csak az első, melyet követni fog több . . .”⁵¹

Az anyagi nehézségek, az adminisztratív feladatok mellett a háború kitörése után csak fokozódtak a gondok. Problémát okozott a megfelelő minőségű papír biztosítása.⁵² Majd a kiadványok megjelenését komolyan hátráltatta a nyomdák személyzetének katonai szolgálatra történt behívása.⁵³

A könyvtár tehát a II. világháborút megelőző évtizedekben a társadalomtudományi és a könyvtári szakkutatás műhelyévé vált. Bár e kutatásnak jellegét és tartalmát tekintve megvoltak a maga korlátai, a könyvtár viszonylag szűkre szabott lehetőségei ellenére felkészült gárdájával és átgondolt, jó vezetéssel publikációs tevékenysége területén igen jelentős eredményeket ért el. Kiadványai érdeklődést váltottak ki a hazai tudományos körökben és külföldön egyaránt.⁵⁴ A megindult szép fejlődést azonban derékba törte a háború, így a harmincas években megkezdett vállalkozások folytatására, ill. befejezésére már nem kerülhetett sor. A háborút követő években a gyökeres társadalmi és kulturális átalakulás magát a kutatási koncepciót jelentősen átformálta, s a további tudományos munka számára más irányt szabott.

Jegyzetek

1. Klebelsberg Kunó: Országos Magyar Gyűjteményegyetem. = Beszédei, cikkei és törvényjavaslatok. 1916–1926. Bp. 1927. 77. l.
2. Vö. A *Collegium Hungaricum Szövetség Zsebkönyve*. Szerk. Martonyi János. Bp. 1936. 240. l.
3. Klebelsberg Kunó: *Megnyitóbeszéd az Országos Magyar Gyűjteményegyetem Tanácsának 1931. május 7-én tartott 2. cikluskezdő teljes ülésén*. Bp. [1931.] 30. l.
4. *Magyar Nemzeti Múzeum szervezeti, ügyviteli és igazgatási szabályzata*. Bp. 1936. 39. l. *A Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsának kiadványai* 1. Bp. 1937. 1–6. l.
5. *A Magyar Nemzeti Múzeum öt éve. Jelentés az intézet 1924–1928. évi állapotáról és működéséről*. Közzéteszi: Hóman Bálint. Bp. 1929. Egyetemi Nyomda. 160–161. l.
6. Vö. *A Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselőinek rangsora* [Bp. 1938] Egyetemi Nyomda. [15] lev.
7. *A Collegium Hungaricum Szövetség zsebkönyve*. 1. 2. jegyz. 226–227. l.
8. Bélyey Pál–F. Wendelin Lúcia: *Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványairól*. = *OSZK Évkönyv* 1957. Bp. 1958. 365–183. l.
9. 23.266/1934. IV. sz. VKM rendelet. = *Magyar Könyvészet*. 1911–1920. Bp. 1939. V. 1.
10. Vö. Nagy Júliát az igazgatóság megbízta az 1936–1940. évi ciklusbibliográfia térkép-jegyzékének elkészítésével. OSZK Irattár 2/1941. „Mint már szóban is közöltem, megbízom az 1936–1940. évi magyar ciklusbibliográfia térkép-jegyzékének összeállításával. A címléírásokat méltóztassék a kötelespéldányok alapján elkészíteni, mégpedig olyképpen, hogy a leírás szövege nemcsak sajtó alá bocsáttassék, hanem katalógizálási szabályzatunk szerint adrémalemezre is felvehető legyen. A kötelespéldányokon felül kérem tekintetbe venni a könyvészetet is, s amennyiben ennek során kiderülne, hogy valamely térkép kötelespéldányként nem küldetett be, kérem erről Szerzeményosztályunkat értesíteni, illetőleg a hiány pótlását szorgalmazni.” Fitz József levele Dubovitz Istvánhoz OSZK Irattár Fond 45/824. „Hálásan köszönöm földrajzi bibliográfiád 1936–1938. évi évfolyamait. Amint 1936. évi könyvészetünk bevezetésében olvashatod, öt-öt évi ciklusbibliográfiákat is ki fogunk adni, az 1936–1940. évi egyes részei már készülnek is.

Füzetekben adjuk, minden füzet egy-egy szakról számol be. Hogy ne csináljuk ketten ugyanazt, nem kapcsolódnál-e be ezekbe a munkálatokba? A térképek jegyzékét Térképtárunk tisztviselője készíti, a földrajz és geológia Rád várna. Ha van hozzá hajlandóságod, keress fel alkalomadtán, hogy megbeszéljük a kérdést” Bp. 1941. január 7.

Dubovitz Istvánnak a M. Földrajzi Társaság könyvtárosának főig. úr megbízást ad az 1936–1940. évi Magyar könyvészet földrajzi részének összeállítására. OSZK Irattár 19/1941. „... felkérek, hogy az Országos Széchényi Könyvtár kiadásában megjelenendő évkör könyvészet számára állítsd össze az 1936–1940. években megjelent magyar földrajzi irodalom bibliográfiáját, az atlaszok és térképek nélkül, mert ezek jegyzékét térképtárunk őrö, dr. Nagy Júlia, külön füzetben állítja össze, egyébként pedig ugyanabban a szakbeosztásban, melyet évenkénti földrajzi könyvészetekben is alkalmaztál. A könyv-alakban megjelent műveken kívül méltóztatod felvenni mindazokat a fontosabb hírlap és folyóirat cikkeket, valamint programértekezéseket is, melyek a földrajzi kutató tudóst érdeklik, viszont mellőzendők azok a cikkek, melyek csupán közművelődési vagy pedagógiai szempontból értékelhetők.

Az évkör földrajzi könyvészte külön kötetben fog megjelenni, körülbelül 10 ívnyi terjedelemben, példányonként 5 azaz öt pengő árban

... A kötet kéziratát 1942 második felében szeretném nyomdába adni ...”

F [Fitz József]

Dubovitz István levele Fitz Józsefhez. OSZK Irattár. Fond 45/135. „Némi késedelemmel ugyan, de végre megjelent az 1940. évi magyar földrajzi bibliográfia is.

... Egyben tisztelettel közlöm, hogy ezzel az évi bibliográfiák közzétételét a háború okozta nehézségek (a külföldi irodalom csaknem teljes elmaradása stb.) miatt, legalább egyelőre, beszüntettük. Hogy azonban a bibliográfiai kutatás meg ne szakadjon, választmányunk egy nagyobb régebbi időszak (1901–1925. év) földrajzi könyvészetének összeállításával bízott meg. Mivel az anyagot ehhez már 10 év óta gyűjtöm, remélem, hogy a munka hátralevő részével két esztendő alatt el tudok készülni. Azt megelőzőleg az általam összegyűjtött és feldolgozott öt év cimananyagát fogom Méltóságod megtisztelő megbízása alapján a ciklusbibliográfia részére egy kötetbe összegyűjtve feldolgozni és sajtó alá rendezni” Bp., 1942. okt. 27.

11. *Jelentés az Országos Széchényi Könyvtár 1936. évi működéséről*. 19. l. OSZK Irattár. *Jelentés az Országos Széchényi Könyvtár 1937. évi működéséről*. 14. l. OSZK Irattár.
12. *Jelentés az Orsz. Széchényi Könyvtár állapotáról és működéséről az 1941. évben*. Bp. 1942. Madách ny. 9. l.
13. *Jelentés az Országos Széchényi Könyvtár működéséről az 1940. évben*. 8. l. OSZK Irattár. Jelentés ... l. 12. jegy. 9–10. l.
14. Horváth Ignác: *A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának ősnymtatványai 1465–1500*. Bp. 1895. = *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címjegyzéke*. I. V–VI. l.
15. Hóman Bálint a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztert értesíti főigazgató úr Áldásy A. A M. N. M. könyvtárának Cimeres levelei c. műve VIII. kötetének megjelenéséről. OSZK Irattár 144/1942.
16. Gulyás Pál: *A bibliográfia kézikönyve* c. mű kiadása [Orsz. Széchényi Könyvtári kiadvány] tárgyában megállapodás a szerzővel. OSZK Irattár 18/1941.
17. *Jelentés az Országos Széchényi Könyvtár működéséről az 1939. évben*. 15. l. OSZK Irattár
18. Gulyás Pál: *Magyar írók élete és munkái*. 1. köt. Bp. 1939. Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete XVI. l.
19. *Jelentés ... 1936. l. 11. jegyzet 20. l.*
20. *Jelentés ... 1937. l. 11. jegyzet 4. l.*
21. *Magy. Könyvszle*. 1937., 1938., 1939. hátsó borítólapján.
22. Pénztári napló. [A *Magy. Könyvszle pénztárkönyve*] 1937. OSZK Irattár.
23. L. táblázat és a *Magy. Könyvszle* számára segélyt kérünk. OSZK Irattár 299/1940., 205/1941., 193/1942., 165/1943.
24. *Magy. Könyvszle*. 1937.⁶ 1938., 1939. hátsó borító; Pénztári napló l. 12. jegyz.
25. *Magy. Könyvszle*. 1920–21. évf. hátsó borító belső oldal.
26. Trócsányi Zoltán: *Magyar Nemzeti Bibliográfia*. = *A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének évkönyve*. II. 1937–1938. Bp. 1938. 21–46. l.
27. *Hungarian Quarterly*. Szerkesztője, Balogh József megküldi az *Apponyi Hungarica* katalógus folytatása tb. a VKM-hez intézett beadványát. OSZK Irattár 40/1941.

28. Kemény György levele a VKM miniszterhez. OSZK Irattár 54/1940.

„... Nagyméltóságod 195/1934. sz. 1934. dec. 1-én kiadott rendeletével a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Orsz. Egyesületével kötött megállapodás alapján az Orsz. Széchényi Könyvtár Igazgatóságát bízta meg a Barcza-féle bibliográfiai összeállítás revideálásával és sajtó alá rendezésével. A rendelkezés értelmében a folyóirat-cikkek repertóriumát az anyagból ki kellett szedni.

A Könyvtár Igazgatósága engem bízott meg az anyag revideálásával és sajtó alá rendezésével. Már felületes átnézés után is meg kellett állapítanom, hogy a Barcza-féle összeállítás hiányos, a tudományos követelményeknek nem felel meg, s minden részletében kiegészítésre és egységes szempontok szerinti átdolgozásra szorul. A hírlap- és folyóiratanyag a Barcza-gyűjtésből teljesen hiányzott, kizárólag csak a szak- és tudományos folyóiratok cikkeinek jól, rosszul összeállított repertóriuma foglalt abban helyet. Ekkor határoztam el a hírlap és folyóirat anyagnak külön kötetben való összegyűjtését és rendszeres feldolgozását. A Könyvtár Igazgatósága javaslatomat elfogadta és az anyag összegyűjtésére, feldolgozására az engedélyt megadta ...”

VKM-nek megküldjük a *Magyar Könyvészet 1911–20.* I. köt. OSZK Irattár 54/1940.

„Nagyméltóságú Miniszter Úr!
Kegyelmes Uram!

Van szerencsém a Nagyméltóságod támogatásával és az Országos Széchényi Könyvtár szerkesztésében megjelent Magyar Könyvészet 1911–1920. első kötetét, mely az 1911–1920. években megjelent magyarországi könyvek, különnyomatok, zeneművek és térképek betűrendes jegyzékének A–K betűket felölelő első felét tartalmazza, ide mellékelten tisztelettel bemutatni.

A második kötet (M–Z betűk) kézírata készen van s az Egyetemi Nyomdától függ, mikor készül el vele. Ez számításom szerint legkésőbb egy év alatt megtörténik.

Azzal a tiszteletteljes javaslattal fordulok Excellenciáidhoz, kegyeskedjék a bibliográfia megjelenésére irányuló támogatását kiterjeszteni egy körülbelül 15 íves harmadik kötet kiadására. E kötet, melynek kézírata szintén készen van, tartalmazná az 1911–1920. évi ciklusban megjelent hírlapok és folyóiratok jegyzékét, melynek megjelenését az eredeti tervezet nem vette számításba. A hírlapok és folyóiratok jegyzéke nélkül a Magyar Könyvészet csonka maradna s olyan bibliográfiai anyag hiányozna nélküle, mely forrásértékénél fogva éppen az 1911–1920. évi ciklusra vonatkozólag rendkívül fontos A Magyar Könyvészet teljességének biztosítására kérem a harmadik kötet megjelentetéséhez Nagyméltóságod hozzájárulását és a költségek fedezését. Fogadjon Kegyelmes Uram legmélyebb tiszteletem kifejezését.

F[itz József]
főigazgató”

29. *Magyar Könyvészet 1936.* Összeállította Szollás Ella, Droszt Olga, Mokcsay Júlia. Bp. 1939. V. 1.
30. *Magyar Könyvészet 1936.* I. 29. jegyz. III–IV. 1.
31. *Magyar Könyvészet 1936.* I. 29. jegyz. V–VI. 1.
32. *Jelentés ...* 1940. I. 13. jegyzet 13. l.
33. *Magyarország időszaki sajtójának könyvészete.* Szerk. Dezsényi Béla. I. Bp. 1941. Dunántúl Pécsi Egyetemi Nyomda. Hátsó borító.
34. *Szentmihályi János: A hungarica-bibliográfia néhány problémája. = Magy. Könyvszle.* 1958. 2. sz. 109–117. l.
35. *Varga Sándor Frigyes–Kozoca Sándor: Magyar Könyvészet 1911–1920. ... = Magy. Könyvszle.* 1943. 448–451. l.
36. *Hungarian Quarterly.* Szerkesztője, Balogh József megküldi ... I. 27. jegyz.
37. *Hungarian Quarterly.* Szerkesztője, Balogh József megküldi ... beadványát [Válaszlevél] OSZK Irattár 40/1941.
38. Dunántúl Nyomda Pécsnél megrendeljük Gulyás Pál: *A bibliográfia kézikönyve c. művét.* OSZK Irattár 187/1941. Ajánlatot kérünk Szarvasi Margit dolgozatának kinyomatási költségeire. OSZK Irattár 177/1939. Dunántúl Nyomda Pécs levele a *Könyvészet* 2. évfolyamára vonatkozó árajánlat. OSZK Irattár 2/1940. Ajánlatot kérünk a kézírattári katalógus előállítására az Egyetemi Nyomdától, a Stephaneumtól, Sárkány Nyomdától és a Dunántúl Nyomdától. OSZK Irattár 269/1938. *Lavotta: Zenei kéziratok* II. c. munka nyomása. OSZK Irattár 12/1940.

39. *Jelentés ... 1941. 1. 12. jegyz. 25. 1.*
40. *Jelentés ... 1941. 1. 12. jegyz. 25. 1.*
41. *Jelentés az Országos Széchényi Könyvtár működéséről az 1942. évben. 11. 1. OSZK Irattár.*
42. *Magyar Könyvészet 1936. 1. 29. jegyzet. V. 1.*
43. *Magy. Könyvszle. 1. 21. jegyz.*
44. *Vö. évi jelentések.*
45. *Jelentés az Országos Széchényi Könyvtár állapotáról és működéséről az 1938. évben. 3. 1. Jelentés ... 1940. 1. 13. jegyz. 11. 1.*
46. *Lavotta R ... kiadványunk zenei katalógus nyomdaköltségeire segítyt kérünk a VKM-től. OSZK Irattár 298/1940.*
47. *Jelentés ... 1939. 1. 17. jegyz. 3., ill. 4. 1.*
48. *Baranyai Lipót M. N. Bank elnökének megköszönjük a M. Könyvszemle részére küldött támogatást. OSZK Irattár 117/1942.*
49. *Hóman Bálint m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztert ... 1. 5. jegyz. Jelentés ... 1942. 1. 11. jegyz. 11. 1.*
50. *Ajánlatot kérünk a kéziratári katalógus költségeire ... 1. 38. jegyz.*
51. *Ajánlatot kérünk a kéziratári katalógus előállítására ... 1. 38. jegyz.*
52. *Dunántúl ny. Pécsnél megrendeljük Gulyás Pál: A bibliográfia kézikönyve ... [Válaszlevél] OSZK Irattár 187/1941. M. Kir. Ipari Anyaghivatal tekintetes Fa- és Papíripari Osztályának. OSZK Irattár 133/1942.*
53. *Jelentés az Országos Széchényi Könyvtár működéséről az 1943. évben. 6. 1. OSZK Irattár.*
54. *Vö. Dezsényi Béla: Az Országos Széchényi Könyvtár kezei kapcsolatai a szovjet könyvtár-üggyel és könyvkiadással. = Magy. Könyvszle. 1969. 3. sz. 277–283. 1. Bartoniek katalógust megküldjük a göteborgi Staatsbibliothek-eknek. OSZK Irattár 274/1940. Hartinger Nachfolger, Berlin 2 kötet Magyar Könyvészetet rendel. OSZK Irattár 196/1940. Fitz József levele Augusta Markovitznak. OSZK Kézirattár Fond. 45/897. Eckhart Ferenc levele Fitz Józsefhez. OSZK Kézirattár Fond. 45/139.*

Die wissenschaftliche Tätigkeit und die Veröffentlichungen der Széchényi-Nationalbibliothek 1936—1944

I. KOVÁCS

Zwischen den beiden Weltkriegen entwickelte sich die wissenschaftliche- und Publikationstätigkeit der Nationalbibliothek bedeutend. Besonders im letzten Jahrzehnt, zwischen 1936—1944 wies sie schöne Ergebnisse auf, obwohl die Bibliothek damals mit keinen geringen materiellen Sorgen beladen war. Diese Entwicklung war z.T. deshalb möglich, weil die offiziellen kulturpolitischen Bestrebungen und das diesbezügliche Programm der Bibliothek in die gleiche Richtung deuteten. Im Interesse der Erhöhung des Niveaus in der wissenschaftlichen Forschung hat man zum allgemeinen kulturpolitischen Programm erhoben, daß außer den Universitäten und der Akademie auch die öffentlichen Sammlungen (Bibliotheken, Museen, Archive) zu Heimstätten der wissenschaftlichen Forschung werden. Die wissenschaftlichen Veröffentlichungen dieser Institute — so auch die der Nationalbibliothek — erhielten dementsprechend eine bedeutende Subvention. Man war auch bestrebt, neue wissenschaftliche Forscher zu erziehen und sie in den öffentlichen Sammlungen anzustellen.

Die Mitarbeiter der Bibliothek waren in verschiedenen gesellschaftswissenschaftlichen Fachgebieten tätig, oder befaßten sich mit Problemen der Buch- und Bibliotheksgeschichte und mit theoretischen Fragen der Bibliothekswissenschaft. Die Publikationen erschienen teils selbständig, teils in den großen Veröffentlichungsreihen der Bibliothek („Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának címjegyzékei“ ,Titelverzeichnisse der Sz-NB

des Ung. Nationalmuseums'; „Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai“ ‚Veröffentlichungen der Széchényi-Nationalbibliothek.‘)

Wir können als einen besonderen Erfolg buchen, daß die bibliothekswissenschaftliche Fachzeitschrift „Magyar Könyvszemle“ nach einer zweijährigen Pause wieder erscheinen durfte. Das größte Ergebnis dieser Periode war jedoch, daß die Nationalbibliothek das laufende Erscheinen der ungarischen Nationalbibliographie zwischen 1936–1944 jährlich sichern konnte. Auch die Redaktion der ungarischen Pressebibliographie wurde begonnen und man beschäftigte sich auch mit der Herausgabe einer Hungarica-Bibliographie. Diese letzte konnte aber nicht mehr verwirklicht werden.

Zwischen den beiden Weltkriegen veröffentlichte die Bibliothek 67 Bände, 46 davon erschienen in den letzten neuen Jahren, während der Direktion József Fitz's. Obwohl die Publikationstätigkeit der Bibliothek gewisse Mängel hatte (sie verlief ohne durchgreifendes Programm, den neuesten Problemen des Faches wurde wenig Aufmerksamkeit geschenkt), entstanden in diesem Zeitraum sowohl quantitativ als auch qualitativ sehr bedeutende Veröffentlichungen.

Die Publikationstätigkeit forderte von der Bibliothek einen hohen materiellen Aufwand, brachte dagegen sehr wenig ein. Die Publikationen erschienen in geringen Auflagen (400–500 Exemplare), da sie nur von wissenschaftlichen Instituten und kaum vom Privatpublikum erworben wurden. Der Leitung und dem wissenschaftlichen Personal der Bibliothek gebührt jedoch unsere volle Anerkennung, daß sie trotzdem eine so umfangreiche Editionstätigkeit entwickeln konnten.

Nach dem Ausbruch des zweiten Weltkrieges nahmen die diversen Sorgen zu, die Entwicklung war gehemmt, und die laufenden Unternehmungen und Programme konnten nicht mehr restlos durchgeführt werden.